

ÚJSZÁSZI RÓBERT

Egy 12. századi éremlelet az internetről

A technika az élet minden terén újabb és újabb módszereket, eszközöket és eredményeket produkál. Ez természetesen a numizmatikával kapcsolatosan is így van. A folyamatos fejlődésnek köszönhetően olyan helyeken akadhatunk értéket képviselő információkra, ahol nem is várnánk.

Az alábbiakban egy az interneten, a vatera.hu¹ internetes árverezőcég honlapján felbukkant 12. századi leletről, vagy sokkal inkább lelettöredékről lesz szó, amely minden valószínűség szerint a manapság divatját élő fémkeresőzés eredményeként került napvilágra.²

A lelet leírása: CNH 111A (CNH P 19) (1), CNH 119 (2), CNH 123 (3), CNH 153 (1), CNH 157 (3).³

Megtalálásának körülményeiről csak az eladó által a „Termékleírás” opcióban közöltek tudni: *„10 darab ritka Árpád-kori EZÜST érme!! 12 darab volt stabilan összera-gadva gurtni szerűen. A két legszélső darabokra tört, a többi szakszerű áztatás után könnyedén elvált egymástól. Legalább 4-5 különbözőt számoltam. Az egyikben látható odaragadt darab is szépen levált már. Sajnos a képek nem adják vissza az állapotukat. Szép, kontrasztos éles minták, mindkét oldalon. Jól látszik az egyik enyhe tisztítása után, hogy a patina alatt szép tartásúak. Nem tisztítom meg őket.”*

Bár számos kérdést tettem fel az eladónak a „Kérdezzen az eladótól” szolgáltatást használva, csak kitérő válaszokat kaptam. Sajnos sem a lelőhelyet, sem a megtalálás egyéb körülményeit nem sikerült tisztáznom. Bár unszolásomra végül úgy nyilatkozott, hogy vásárolta a leletet, de ahogyan az a termékleírásból is érzékelhető, valószínűleg nem vétel útján kerülhetett

hozzá. Talán annyi támpont kínálkozik a lelőhely meghatározásánál, hogy az eladó „Az áru helye megye alapján” menüpontnál Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét jelölte meg, ami ugyan valószínűleg a lakhelyét jelenti, de talán ez nagyjából egybeeshet a lelőhellyel.

Összetétele szerint a lelet nem sokban különbözik a 12. század második felében elrejtett leletektől, azonban királyneves típust is tartalmaz,⁴ így elrejtésének ideje viszonylagosan jól meghatározható. Hasonló összetételű a bácsi,⁵ illetve a Schmideg-féle⁶ lelet is (utóbbi valószínűleg a bácsi lelet egy része lehetett), bár ezek nagy, sok típust felvonultató leletek. Szintén hasonló, bár jóval szélesebb időszakot felölelő a korponai,⁷ illetve a kopáncs-pusztai⁸ lelet is. A sarmasági lelet⁹ magyar pénzeinek összetétele és típus szerinti megoszlása szinte teljesen ugyan

olyan képet mutat, mint a mi leletünk, leszámítva, hogy a CNH 123 ebben a leletben nem volt képviselve. Jelentős különbség azonban a külföldi pénzek nagyarányú jelenléte. Ugyanis a sarmasági lelet 237 darab friesachi és 2 darab kölni denárt is tartalmazott.¹⁰ A most bemutatott lelet és a sarmasági lelet időbeli közelsége így nyilvánvaló. A két lelet hasonlósága egyben arra is utal, hogy a bennük előforduló pénzek kibocsátási ideje rövid – talán 5-6 éves – intervallumba helyezendő.¹¹

A CNH 111-es típus és variációi előlapjukon jól olvashatóan a BELA feliratot viselik, míg hátlapjukon a rex szó rövidítését hordozzák.¹² Ez a típus egyértelműen köthető III. Bélához (1173–1196), minden kétséget kizáróan az ő verete. Stílusából, illetve leletadatokból következtetve többnyire Béla uralkodásának elejéhez szokás kötni veretésének időpontját. Ez a típus erősen hasonlít a III. Istvánhoz besorolt anonim denárokhöz, bár ezen néma pénzek uralkodóhoz kapcsolása meglehetősen bizonytalan, inkább csak egyfajta sejtés, néhány alig tisztázható leletösszefüggés alapján meghatározott veretek kerültek beosztásra ide. Mégis, általában ezt a típust Béla első pénzei között szokás számon tartani.¹³ Ezzel a gyér adatok alapján magam is egyetértek, így a lelet elrejtési idejét valamikor III. Béla uralkodásának első évtizedére teszem.

Ez a lelet is azon 12. századi éremleletek sorába tarozik, amelyek tipikusan nagyrészt anonim denárokból állnak. Az ilyen és hasonló leletekben többnyire csak elvéve jelennek meg királyneves típusok. Az ebben a leletben előforduló darabok mind stílus, mind leletadatok szerint többnyire a most előkerült pénzekkel ferooghattak együtt leginkább. A bemutatott lelettörredék ugyan nem tartalmazott új típust, vagy variációt mégis fontosnak mondható. Minden leletadat – legyen az bármennyire jelentéktelennek tűnő is – rend-

kívül fontos, mert a kor pénztörténetéről csak olyan kevés tudással rendelkezünk, hogy az ilyen kis információmorzsák összegyűjtése és elemzése is elengedhetetlenül fontos a numizmatika számára.

A lelet önmagában egy apró adalék és mindenféleképpen értékes, azonban legalább ilyen fontosak az előkerülésével kapcsolatos kérdések is. Az illegális „régészkedés” kérdésköre ugyanis minden szempontból bonyolult. A helyzet és a téma rendkívül kényes, ugyanakkor rendezése nem tűr halasztást. Ezt jól mutatja a fentebb ismertetett lelet sorsa is. A leírásban szó esett arról, hogy az összetapadt „rolni” szélein lévő egy-egy darab pénz széttört. Ezeket a darabkákat azonban – minden bizonnyal hulladékként kezelve – nem tartotta az eladó értékesnek, így valószínűleg kidobásra kerültek. Pedig néhány darabka összeillesztéséből esetlegesen messzemenően több információt szolgáltathatott volna számunkra ez a lelet. Ezen túl számos információ elveszhetett még, elég, ha csak arra utalunk, hogy a pontos lelőhely sem ismeretes.

Az illegális régészeti tevékenység kérdésének megoldási módja korántsem egyértelmű. Habár a régészeti javak védelméről több törvény és rendelet is intézkedik,¹⁴ betartásuk nehézkes, sok esetben pedig jogi hézagok teszik lehetetlenné a helyzet törvényes kezelését. Ez a jelenség súlyos károkat okoz a régészetnek, illetve a numizmatikának is, ugyanakkor néhány pozitívum is felhozható mellette. Annyi azonban nyilvánvaló, hogy az évtizedek alatt előállt helyzeten valamilyen módon változtatni kell. Megtervezett, átgondolt és a tudományosság érdekeit szem előtt tartó lépések megtétele elengedhetetlenül fontos a probléma valamilyen fokú megoldásához vagy a helyzet konszolidálásához. Ilyen megoldás azonban csak a műgyűjtők és a múzeumok közös összefogásával születhet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Eperjesy (1926) = EPERJESY KÁLMÁN: A Kopáncs-pusztai éremlelet. Dolgozatok a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Archeológiai Intézetéből. *Szeged* 1926/2. 158–168.
- Gedai (1968) = GEDAI ISTVÁN: Árpád-kori éremlelet Pátrohán. *NK* 1967–1968. 37–43.
- Gedai (1969) = GEDAI, ISTVÁN: Fremde Münzen im Karpatenbecken aus dem 11–13 Jahrhundert. *Acta Archeologica Hungarica* 1969/1–2. 105–148.
- Gohl (1907) = GOHL ÖDÖN: A korponai középkori éremlelet. *NK* 1907. 125–135.
- Gubitza (1913) = GUBITZA KÁLMÁN: A bácsi középkori éremlelet. *NK* 1913. 1–15.
- Harsányi (1913) = HARSÁNYI PÁL: Egy Árpád-házi magyar éremlelet. *NK* 1913, 81–104.
- Hóman (1916) = HÓMAN BÁLINT: *Magyar pénztörténet 1000–1325*. Budapest, 1916.
- Kovács (1997) = KOVÁCS LÁSZLÓ: *A kora Árpád-kori magyar pénzverésről*. *Varia Archeologica Hungarica VII*. Budapest, 1997.
- Saltzer (1996) = SALTZER ERNŐ: *A történelmi Magyarországon területein fellelt 156 Árpád-házi éremlelet összefüggő áttekintése*. Budapest, 1996.

JEGYZETEK

¹ A www.vatera.hu nevű internetes oldal tulajdonképpen egy virtuális piactér. A szolgáltató nem ad el és nem árul semmit sem, hanem csak lehetőséget biztosít regisztrált ügyfelei számára, hogy árverések útján áruba bocsáthassák különféle termékeiket. A vásárlás jutalékmentes, az eladás után 6 %-ot kell fizetni a vaterának. Az adásvétel tényleges lebonyolításából szintén nem veszi ki a részét a vatera, hanem csak egy-egy automatikus e-mailt küldet a rendszerrel minden egyes eredményesen zárult aukció után az eladónak és a vevőnek, amelyek tartalmazzák elérhetőségeiket. Ezután a két fél intézi az adás-vételt. Mivel a nagy földrajzi távolságok miatt többnyire postai átadással, illetve banki átutalással zajlanak le az üzletek, egy partner minősítési rendszer működtetésével próbálják meg kiszűrni a visszaéléseket. A weboldal óriási forgalmat bonyolít le egyszerre több mint 900 000 árverés zajlik. Tulajdonképpen a www.e-bay.com nevű nemzetközi virtuális piactér magyar megfelelője.

² Az árverés 2006. 9. 6. és 2006. 9. 11. között zajlott le. A teljes anyag 80 000 forintos kikiáltási árral indult, és végül 81 000 forintért kelt el.

³ H 66, H 113, H 140, H 164, H 161; ÉH 81, ÉH 83, ÉH 85, ÉH 86, ÉH 93. A zárójelben lévő számok darabszámokat jelölnek.

⁴ CNH P 19.

⁵ Gubitza (1913).

⁶ Harsányi (1913).

⁷ Gohl (1907).

⁸ Eperjesy (1926).

⁹ MNM ÉT243/1897.; Gedai (1969) 115.

¹⁰ Hasonló megoszlású, bár több típust felváltató lelet a pátrohai II. lelet. Ennek elemzése azonban rendkívül nagy körülmények között, mivel a lelet anyaga összekeveredett a Pátroha I. lelettel. Ezért ezekkel a leletekkel valójában nem számolhatunk érdemben. Gedai (1968).

¹¹ Sarmaság, (Sármaság, ma Románia) az egykori Szilágy megyében fekszik, amely szomszédos volt Bihar megyével. A lelet Hajdú-Bihar megyében került elő, vagyis nagyjából azon a területen, ahol a mi leletünk is. Talán nem véletlen a hasonlóság. A leletekre összefoglalóan: Saltzer (1996).

¹² A CNH 111 és a CNH P 19 mindössze anynyiban különböznek egymástól, hogy a CNH 111 hátlapi Rex szót rövidítő felirata fordított állásban látható, míg a CNH P 19-en helyes formában. Nem egyértelmű azonban, hogy melyik lehet a fő típus és melyik a variáció. A Réthy Corpusában a fordított állású felirattal rendelkező darabokat tekintti alaptípushoz tartozónak, ahogyan Unger is. Huszár Lajos katalógusa szerint azonban a helyes betűállítás tekintendő alaptípusnak. A kérdés eldöntése további kutatásokat igényel.

¹³ Ezt a nézetet igazolja Kovács (1997) 294–298. és Hóman (1916) 253. okfejtése is.

¹⁴ Közülük a legfontosabb az „1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről”.

RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

CNH = RÉTHY LÁSZLÓ: *Corpus Nummorum Hungariae*. Budapest, 1899.

CNHP = ZIMMERMANN LAJOS: *Pötlék a Corpus Nummorum Hungariae I. füzetéhez*. Budapest, 1907.

ÉH = Unger Emil: *Magyar éremhatározó I*. Budapest 1997.

H = HUSZÁR, LAJOS: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. Budapest – München, 1979.

NK = Numizmatikai Közlöny (A Magyar Numizmatikai Társulat kiadványa).